

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. Brynet. nr. 3.

Fylke: Sör-Tröndelag.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Osen.

Emne: Brynet.

Bygdelag: omf. hele herredet.

Oppskr. av: Lars Nesmo.

Gard: Nesmo.

(adresse): Steinsdalen

G.nr. 21. Br.nr. 1.

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle, og etter det jeg har hört av endel eldre folk i bygda.
- B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Det vanlige navnet er hein men endel gamle folk sier også bryn. Nå blir det bare sakt, av de som er noe yngre, ljàhein, knivhein o. s. v. Det menes det same ~~æ~~ med hein som bryn.
2. Det brukes heiner både av kunsstein og naturstein. Av og til kan en finne naturstein i jorda som er brukbare og er blitt brukt til heiner, og serlig da til kniv og redskapshein. For 20. år siden fandt jeg her på gården en stein som var slettslipt på alle fire sider. Størrelsen var som på en vanlig hein. Den kunne ha vært noe lengre, da det så ut som den var slått av. På den ene siden hadde den noe ar eller groper, som viste at den var brukt til å slå på en kniv eller et annat småbakkert redskap. Jeg sente det inn til museet og konservator Pettersen sier det er et kvartsbryn, som antagelig stammer fra middelalderen. Stein som ^{vi} i brynet finst i bygda, men det må være brukt et annet redskap for å fårme den til, da den var som polert på alle sider og var temmelig regelmessig formet. Det kan således vært laget vanlig heiner her frå gammelt, men noe egentlig brud kjenner en ikke til.
3. Det er vanlig at alle redskaper og ljàer blir slipt på vanlig rund slipestei og etterpå blir de heinet. Höveltenger blir av og til bare heinet. Barberkniver blir bare heinet på meget fine heiner og etterpå ströket på lerreimer. Mange bruker bare lerreim & kvesse barberkniver på. I de to sidste åra, har en tatt til å bruke en annen måte å kvesse skogsredskap som öks og borkspade på. En bruker fil og heiner ~~æææææ~~ etterpå.
4. Jeg vet ikke om steiner på og utenom gården her, der & kniv eller andre redskaper er blitt slipt eller kvest. Det eneste er fiskealglar som delvis blir kvest ved
5. å bli gnidd mot tilfeldige steiner. Rund slipestein er ellers det redskap som er blitt brukt.
6. Med en vanlig bra ljà, sler en ökta ut, men er det harbett eller en sler borti stein, må en slipe oftere, eller bytte ljà. För i tida eller for ca. 60 år siden kunne slättekarere lure seg til å skjemme ljàen for hverandre. Det bruktes dengang lange tobaksdåser av messing, og når en strök denne over egga på ljàen, ble den umulig. Det fanst selsakt folk med tomskolt

- da som nå, og disse var selsakt i vilrede om hvad fenomenet skrev seg fra, og så kunne en spinne videre på det, og sette det i forbindelse med tusser og slikt.
7. Det brukes bare en hein og er den god blir den brukt år etter år til den er utslitt. En kjenner ikke til bryne av tre eller tre som er påklint tjarre og sand o. l.
  8. Da det her alltid er brukt ljåreim med 2 ljåplegga (pluggene var ofte tidligere laget av renshorn) til å feste ljåen med, blir den alltid løst fra orvet når den blir slipt. I de sidste lo år er det brukt endel kjøpe og heimlaga jarnringer til å feste ljåen med, men likevel blir ljåen løst fra orvet når den skal ~~slipes~~ slipes. Når en løser ljåen frå orvet, sier en at en te tu jån, og når en fester den sier en at en legg ti jån. Utal. jåon.
  9. Stutturv har jeg ikke sett brukt her i bygda. Det brukes bare langorv med to knåtta på. En holder ljåen mot seg når en sliper den. Slipinga tar til inne ved hauken og fortsettet utover mot spissen, hvoretter den blir snudd og slip likedan på andre siden. Den slipes gradig på begge sider til den blir åtslipt deretter slipes den fort over, gjerne på begge sider for å ta tå roa. Når en heiner ljåen, setter øvste enden av orvet mot marka og ^{vtar} ljåen under arma. En stryker så heina vekselvis på begge sider av egga på ljåen, frå høken og ut mot spidsen og tilbake igjen. Det blir skjelden brukt flere omganger. En kan jo også hein egga frå jån.
  10. Tidligere var det vanlig å bruke stronk å bære heina i. Den var laga av tre og det var gjerne lagt et par bann eller jorder av bannjarn eller annat jarn rundet den for å holde den saman, om den skulde sprek sunn eller gjesne opp. ^{St. stronken} ~~Stronken~~ henger en framom om sæ nær en sler. Den blir belakt på slirreima.
Stronken var oftes laga av heil ved. Det er bare noen gammelkarer som bruker den nå.
  11. En har aldrig hørt tale om hein ~~stronk~~ stronk av horn.
  12. Bortfaller, da det ikke forekommer stronker av horn.
  13. I heinstronken bruker en vatan, og vatan bruker en å fukte all slags heiner med. Ljåheina blir nå oftes båret i baklomma, og den blir da fuktet i regn eller duggvått gras, eller den blir fuktet i bakk eller vassig, men mange er det som bruker den gamle metoden, å spytte på heina. I de senere åra har jeg sett håndverkere som fukter finere heiner med olje, men dette er noe nytt.
  14. Det melet som fremkommer ved heining kaller en hein. Frå ljåheina får en bestandig hein e klean, og denne sverta er umulig å få bort, og klærne morkner av den. Det en får etter sliping, kaller en slipsand.
  15. Noen universal middel har hein og slipsand ikke vært & og en har aldrig hørt at slike ting hadde noen lag-
  16. ende kraft. Slipsand er brukt til skuremiddel, og anvent sammen med surmelk, ble den brukt til å pusse koparkjeller, bordkniver o. l. Nu holder det på å bli slutt også med dette, for nå skal det brukes kjøpt skurepulver og gloria.

17. Jeg har ikke hørt snakk om at heiner er blitt gravet ned i jorda og i maurtuer, for at de skulde bli bedre. For et år siden fant jeg en ljåhein klemt inn i röttene på ei nelu (nedblåst gran) Etter størrelsen på grana å dømme måtte heina ha vært lagt på myrtua, der grana sener vokste opp, for minst 50 - 100 år siden. Den så ut til å være temmelig laus. Den var nesten helt rund og smalet av, så den nesten ble ~~xxi~~ spiss i ene enden. Det var ved en nedlagt fjellgård som heter Elgsjøen. En lignende hein fant jeg etter husa på Kalvstranda ved Sundet, ble revet. Den var likedan laga og av same steinslaget, men var meget hårdere. Den hadde ligget inne. Heina ved Elgsjøen kunne godt være ~~x~~ lagt i maurtue, men tradisjon om slik, har en ikke lenger. Slipesteiner er derimot blitt gravet ned i jorda. Dette har foregått så sent som for 20. år siden, og jeg vet om en slik stein som fremdeles blir brukt i Storenget i Steinsdalen.
18. Det går ingen fortelling om at brynet talte.
19. Jeg har ikke hørt at en sa noe annet enn tvi, når en spyttet på heina.
20. Det kjennes ingen ramse eller vise som blir sakt fram under kvessingen.

Når heinene blir brukt til å slå på ljåpluggene med, kan de ofte bli slått av og blir da for kortte til ljåheiner. Jeg har sett gamle folk som da har satt på treskjeft, slik at de kan brukes likevel. Det same ble også gjort når heina ble kortslitt.

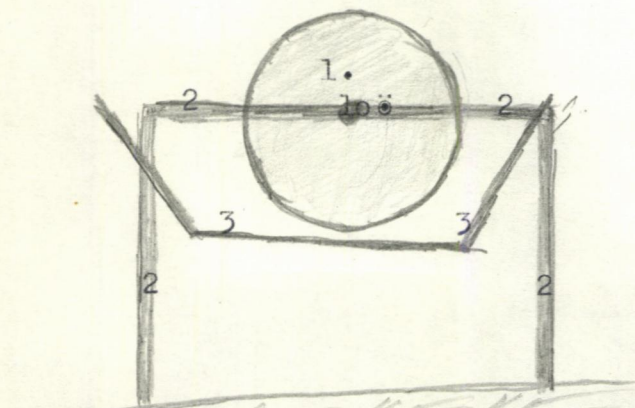
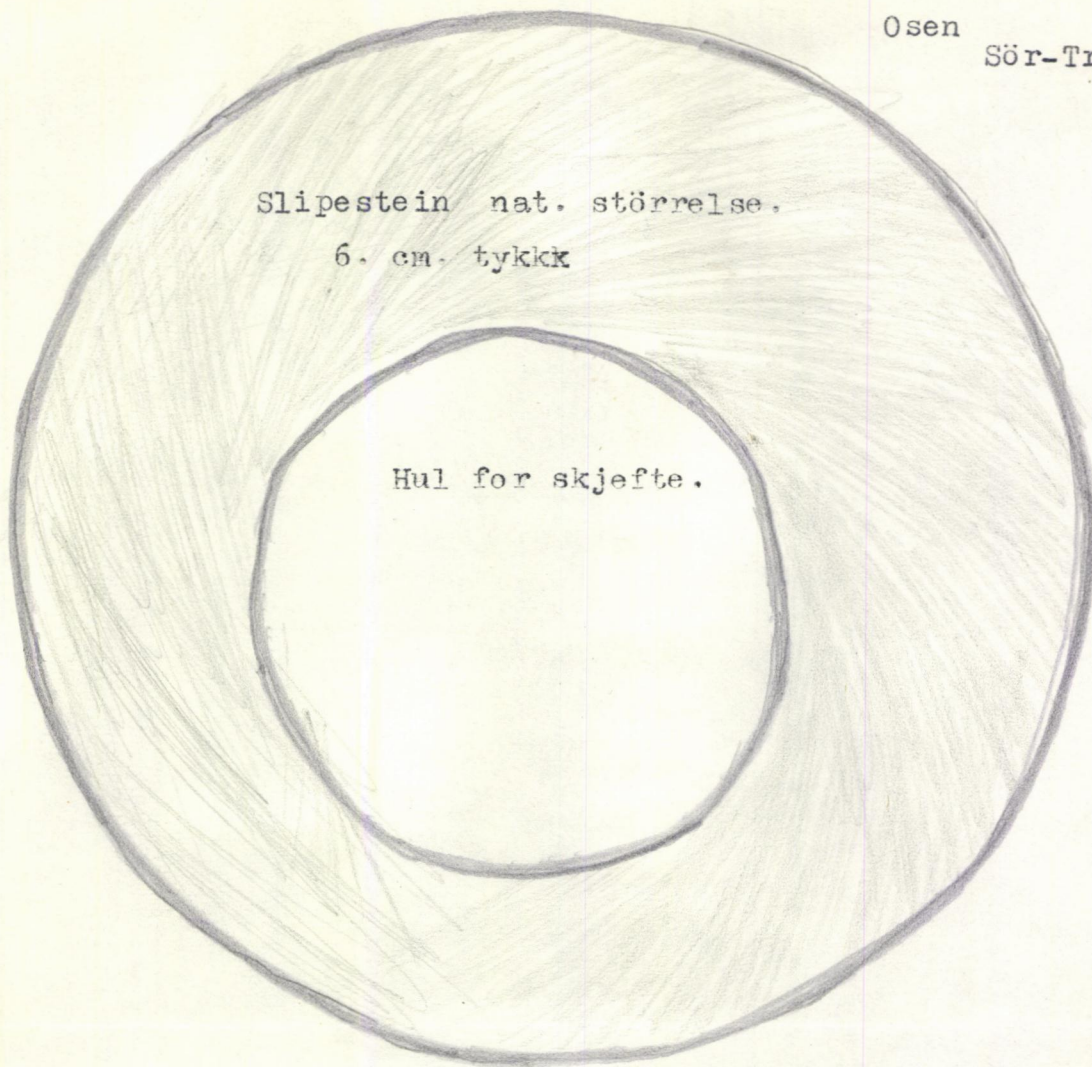
For et år siden bygde jeg nytt fjös

og i tomte etter det gamle fjöset ~~fant~~^{fandt} jeg en utslitt slipestein som er tegnet opp i naturlig størrelse på et vedlagt ark. Banen eller tjukna er bare 6. cm. Holet for skjefftet er praktis talt rundt. På slipesteinene nå, er det firkantet. Stenen må være gammel, da steine nå ikke blir brukt til de blir så nedslitt. Stativet eller bukken som slipsteinene står på, kaldes her krytja, og vassbeholderen under steinen slipsteinbry. Steinen er skjeffta til slipsteinsaosen og på denne er veiva festet. Jeg har tegnet opp en vanlig slipestein med krytje og bry, desuten har jeg tegnet opp en slipeinnretning som var hos gamle Kristian Evensen på Åsegg i Steinsdalen for 20. år siden. Steinen var her festet til leina på veggen. Slipstein festet på slike leiner brukes delvis ennå, ved høibuer o. l.

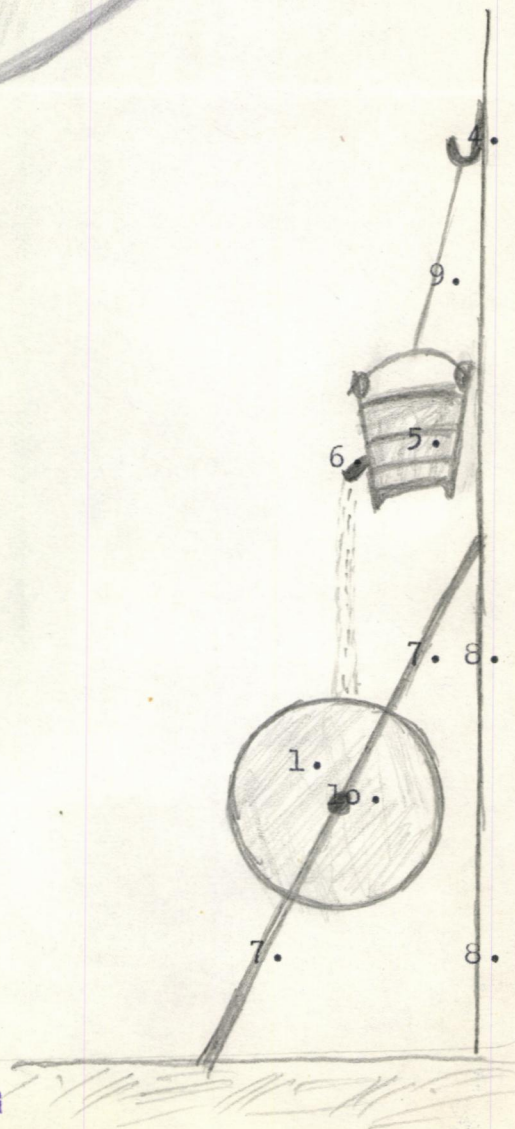
2551

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Osen Sör-Tröndelag.

1. slipstein.
2. slipsteinskrytje.
3. slipsteibrye.
4. nabbi av tre.
5. trebött for slipvatn.
6. tretapp.
7. slipsteinlein.
8. vegg.
9. taug.
10. slipsteinaos.

2551